

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИ ТУРИЗЪМ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ПРИРОДЕН ПАРК „СТРАНДЖА”

Ангелина Пейчева
Икономически университет, Варна

Резюме

От туристическа гледна точка България се възприема като страна, специализирана предимно в морски и планински ваканционен туризъм, а развитието на алтернативни форми, в това число и на селски туризъм, се проявява като положителна развиваща се нова тенденция. Това води до разнообразяване на българския туристически продукт и допринася за привличането на по-голям брой чуждестранни и български туристи. Селският туризъм, като форма на алтернативен туризъм, се противопоставя на масовия туризъм, като наред с икономическите интереси акцентира върху опазване на околната среда и се съобразява с нуждите на местното население. Този подход поставя на преден план природните и културни ресурси на района, в който той се развива. Настоящата разработка разглежда предпоставките за създаване на уникален продукт на селски туризъм на територията на Природен парк „Странджа” и неговата неразривна обвързаност с екотуризма, изхождайки от факта, че това е най-голямата защитена територия в България. Анализира се досегашното състояние на Природен парк „Странджа като дестинация за селски туризъм и се предлагат възможности, насоки за развитие и усъвършенстване на територията като дестинация за устойчив туризъм в страната.

Ключови думи: селски туризъм, устойчиво развитие, Природен парк „Странджа”, туристически продукт, възможности.

Key words: rural tourism, sustainable development, Strandja Nature Park, tourism product, opportunities.

JEL: O18, R2, R5.

Увод

Селският туризъм, реализиран като почивка в селска местност, днес е модерен и алтернативен начин за туризъм, ставащ все по-популярен и предпочитан. От друга страна той е такава форма на туризъм, която има голям принос за устойчивото развитие на селските райони чрез съхраняване на природната среда, съживяване на традициите и обичаите, създаване на допълнителна заетост и повишаване благосъстоянието на местното население.

Чрез устойчивото развитие на селски туризъм се търси изход от все по-застрашителната практика на масовия туризъм, който е изцяло икономически ориентиран и в голяма степен пренебрегва екологичните, социални и морални ценности. Счита се, че селският туризъм има съществено предимство, защото не вреди на околната среда и допринася за регионалното развитие. В настоящия момент той е една от най-развитите форми на специализиран туризъм в Европа и света и в международен план тенденцията на повишаване търсенето на селски туризъм е силно изразена [1].

В България също се възлагат големи надежди на селския туризъм като предпоставка за възраждане на българското село и за устойчивото развитие на селските райони. Странджанският район е в начална фаза от

своето развитие като дестинация за селски туризъм, но уникалната флора и фауна, местните традиции и обичаи, архитектурата, типични само за този край, са сериозна предпоставка за развитието на тази форма на алтернативен туризъм.

Устойчивото развитие на селски туризъм на територията на Природен парк „Странджа” (ПП „Странджа”) се обуславя от редица фактори, като: спецификата на района и на наличните туристически ресурси, степента на ангажираност на местното население в туристическата дейност, режимите за управление на парка като територия от Натура 2000 и други.

Целта на настоящата статия е посредством анализ на природните, антропогенните и човешките ресурси в този район, да се разкрие потенциала на ПП „Странджа” като дестинация за селски туризъм, връзките с други форми на алтернативен туризъм, както и насоки за усъвършенстване на предлагания туристически продукт.

1. Селският туризъм – алтернативен и устойчив туризъм

1.1. Селският туризъм – алтернатива на масовия туризъм

Селският туризъм най-общо се дефинира като пребиваване на туристи в селска среда, при което се задоволяват интересите им към традиции, бит, култура, селскостопански и други

специфични дейности, както и към природните, исторически и културни дадености на съответния регион, от една страна, и от друга – икономическа дейност, която носи социално-икономически ползи на местното население [2].

Селският туризъм по своята същност е:

- Алтернатива на стандартния, масовия туризъм като начин на протичане и философия. Основен акцент в тези пътувания е досега със съхранената природна среда, автентичната атмосфера и кухня, запазените традиции, липсата на загрозяващите белези на урбанизма.
- Алтернатива като потребителски кръг – той интересува индивидуално пътуващите и организирани в малки и средно големи групи от хора (8-15 души), очакващи да научат нещо ново в своята ваканция.
- Алтернатива по отношение на доставчиците на услуги – основните участници са собственици на семейни хотели, къщи и стаи за гости, хижи, манастири, планински водачи и коняри, производители на оригинални занаятчийски продукти и други.
- Алтернатива като география и райони, в които се практикува – основно планинските и селски райони, без да се отричат и стойностните малки хотели с човешки измерения и топло посрещане по българското Черноморие.
- Алтернатива на пасивния консуматорски пакет от услуги – програмите включват разнообразни дейности и са насочени към изграждане, обучение и усъвършенстване на участниците.
- Алтернатива на социалния и икономическия упадък – този туризъм е носител на нови послания и надежди в общественото пространство и на нови идеи за утвърждаване на устойчиви модели за местно и регионално развитие и издига в приоритет отношението към природата, традициите и интересите на местните общности [4].

1.2. Селският туризъм – устойчив туризъм

Устойчивият туризъм е едно сравнително ново понятие и се явява продължение на концепцията за устойчиво развитие, която се лансира още през 1992 г. в Рио за опазване на застрашените райони на планетата. В същото време обаче той третира и урбанизирани райони, селата, културното и архитектурно наследство и следователно има една по-широка рамка. Устойчивият туризъм има за цел не само да минимизира въздействието върху биологичната среда, но и да формира възгледите на туристите преди и по време на

пътуването им, както и да предизвиква природосъобразни туристически практики [4].

Специфичната същност на селския туризъм е свързана с такова използване на туристическите ресурси, което гарантира общите интереси на местните жители, туристите и околната среда. Поради по-добре съхранено екологично равновесие, се наблюдава значителна концентрация на селско туристическо предлагане в близост до горски, полупланински и планински територии. В този смисъл селската среда често се възприема като синоним на природна среда. Това обвързва силно селския и екологичния туризъм, като налага специфична дългосрочна стратегия, основаваща се на принципите и целите на концепцията за устойчиво развитие - развитие, базиращо се на съхраняване на автентичните туристически ресурси за следващите години и поколения. В тази връзка все по-често се използва понятието устойчив селски туризъм [3].

2. Анализ на Природен парк „Странджа” като дестинация за селски туризъм

2.1. Природни и антропогенни туристически ресурси

Районът на Странджа е най-рядко заселената територия на страната, а ПП „Странджа” е най-голямата защитена територия в България. Обхваща българската част на Странджа планина с площ от 1 161 кв. км, като на юг граничи с Турция, а на изток с Черно море. В рамките на парка са включени 21 населени места (гр. Малко Търново, гр. Ахтопол, с. Близнак, с. Бръшлян, с. Бродилово, с. Бяла вода, с. Визица, с. Граматиково, с. Евренозово, с. Заберново, с. Звездец, с. Калово, с. Младежко, с. Сливарово, с. Стоилово, с. Българи, с. Варвара, с. Кондолово, с. Кости, с. Резово, с. Синеморец) с 6 887 души население към 31.05.2015 г. [5]

Около 80% от територията е горски фонд, който се управлява от 4 държавни горски стопанства и 1 държавно ловно стопанство. В парка са обособени територии със собствен статут на природозащита: 5 природни резервата – „Силкосия” (най-старият български резерват), „Тисовица”, „Средока”, „Витаново” и биосферен резерват „Узунбуджак”, 14 защитени местности и 7 природни забележителности, някои от които уникални за Европа и България по отношение на ландшафтните си характеристики. Цялата територия на ПП „Странджа” е включена в международната екологична мрежа Натура 2000. Този статут е предпоставка да се опази в полза на обществото уникалната природа на планината, свързаните с нея традиции и

поминък и да осигури устойчиво социално-икономическо развитие на района.

Районът на Странджа представлява своеобразно вместилище на уникални по рода си паметници на духовна и материална култура от национално значение. Тук се редуват културни пластове от енеолитната и бронзова епоха, тракийската мегалитна култура, Античността, Средновековието, Българското Възраждане, до най-новата ни история, в концентрация, рядко срещана за Европа. Богатството от паметници на културата от всички исторически епохи допълва специфичния дух на територията. До момента са описани 475 паметника. От тях 262 са архитектурни и художествени паметници на културата (17 църкви и 245 възрожденски къщи и постройки), които формират урбанистичната тъкан на селищата в парк „Странджа“. Село Бръшлян е със статут на архитектурен резерват, а село Българи – на фолклорен резерват [5].

Особен акцент в духовната култура на Странджа представлява своеобразната празнично-религиозна система, характерна със свободното съжителство на християнството с древните езически обичаи. Единствено в този край се среща нестинарството, както и т. нар. „бял кукер“ – кукер без маска.

2.2. Туристическа инфраструктура

По данни на Природен парк „Странджа“ наличната леглова база на територията на парка възлиза за община Царево – около 160 легла, а за община Малко Търново – около 280 легла. По-голямата част от средствата за настаняване в селския туризъм се предоставят от частния сектор, а развитието и дейностите се регламентират и контролират от държавни или други органи. Заведенията за пребиваване в ПП „Странджа“ са основно частни квартири, къщи за гости, хотелски комплекси, вили, почивни бази. Предимство за района и израз на неговата уникалност е, че голям брой обекти за подслон са с автентична за Странджа планина архитектура. Основната настанителна база за община Малко Търново е съсредоточена в самия град, с. Бръшлян, с. Граматиково, местностите Качул и Ковач, с. Стоилово, а за община Царево – в с. Българи, с. Кости и с. Бродилово. Повечето от тях са комуникационно и дистрибуционно представени чрез собствени web сайтове. Отделни заведения за пребиваване в с. Бръшлян (13 къщи за гости, Рибарника), с. Граматиково (4 къщи за гости, туристически комплекс „Качул“), с. Заберново (1 къща за гости), с. Стоилово (1 къща за гости), с. Бродилово (2 къщи за гости) и с. Българи (4 къщи за гости) са допълнително

информационно включени в разработения „Туристически пътеводител“ от ПП „Странджа“ под шапката на сертифицирания бранд.

Броят на заведенията за настаняване многократно надвишава броя на заведенията за изхранване в региона, което от една страна може да се отчете като недостатък на туристическата инфраструктура, но от друга страна – основната причина за това обстоятелство е една от характеристиките на селския туризъм, че храненето е почти винаги неразделна част от туристическия продукт, то е негов постоянен елемент.

Природен парк „Странджа“ предлага на своите посетители разнообразни туристически и рекреационни обекти и маршрути, както в населените места, така и в райони със съхранен природен ландшафт. Най-популярните туристически места и обекти са:

- гр. Малко Търново – архитектурно-музеен комплекс, природен музей, тракийска гробница в м. „Пропада“ и тракийска куполна гробница в м. „Мишкова нива“;
- с. Бръшлян – архитектурен и исторически резерват, църквата „Св. Димитър“ с килийно училище, етнографска сбирка и информационно-посетителския пункт на Дирекцията на парка;
- с. Граматиково – горска сбирка с атрактивно представяне на природата на Странджа;
- с. Българи – единственото място, където е запазен в автентичен вид тайнствения нестинарски ритуал, изпълняван всяка година на деня на Св. Св. Константин и Елена – 3 юни;
- м. „Индипасха“ – древно тракийско оброчище;
- историческа местност „Петрова нива“ – мемориал на загиналите в Преображенското въстание през 1903 г., музейна сбирка [4].

Туристическата инфраструктура в парка извън населените места се ограничава основно до съоръжения за краткотраен отдих като пикник зони, обозначени туристически пътеки и маршрути, заслони, места за бивакуване, няколко почивни бази на различни предприятия и единични вили, оборудвани за посрещане на туристи. Развитието на туристическата инфраструктура за краткотраен отдих в извънселищните територии е основно резултат от устройствената дейност на Дирекцията на парка и държавното лесничейство.

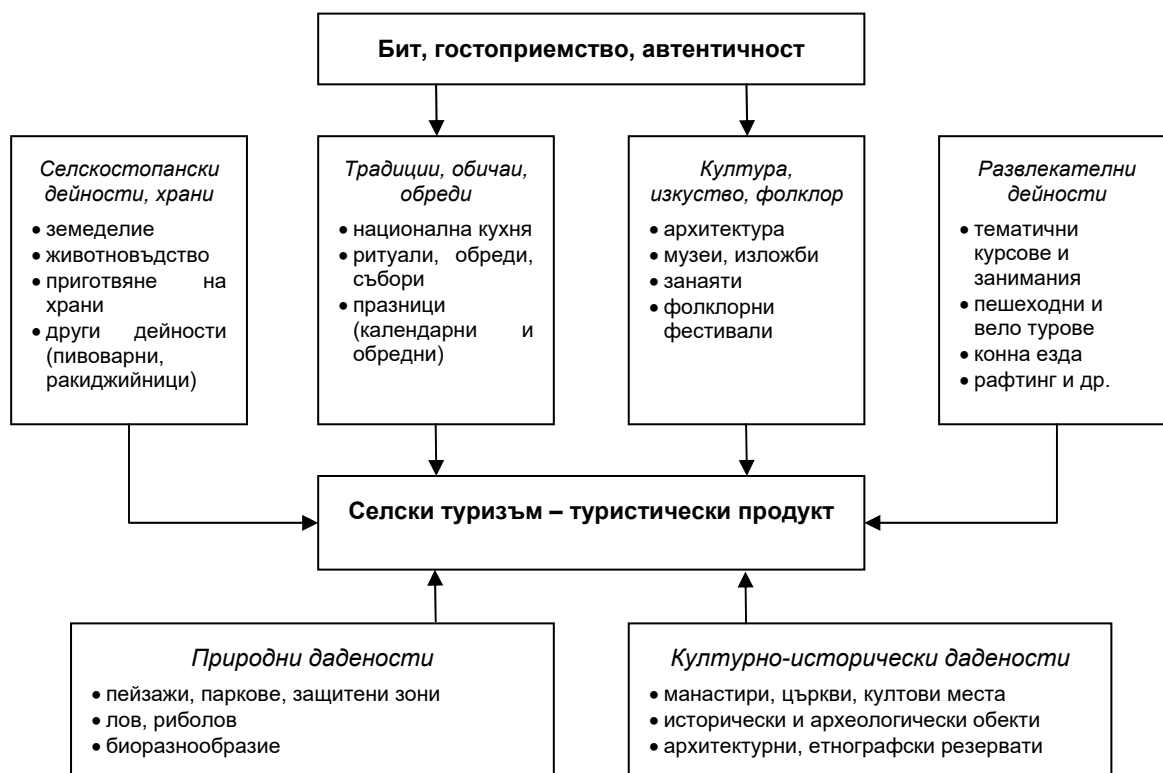
2.3. Продукт на селския туризъм в ПП „Странджа“

Основни туристически обекти на селския туризъм в ПП „Странджа“ са малки селища,

фамилни земеделски стопанства и домове. Типични са общуването със селските жители и земеделските производители, участието в селския труд и придобиване на умения, свързани със селския бит - обработка на земята и земеделските култури, събиране на растениевъдни или горски продукти, грижа за домашните животни, изработване на занаятчийски изделия, участие в местни селски празници и ритуали, отдых в средства за подслон със съхранен традиционен селски интериор, консумация на екологично чисти продукти.

Като съпътстващи развлекателни дейности най-често се предлагат маршрути (пеш, на коне, с лодки, велосипеди, мотоциклети, джипове) до близко разположени природни феномени или културни забележителности, места за лов, риболов, рафтинг, ски, алпинизъм, дейности, свързани с научни интереси и изследвания.

При различните комбинации на тези дейности се създават разнообразни продукти в селския туризъм, които се характеризират с уникалност и автентичност, поради което се говори за специфичност на елементите на неговия продукт (виж фиг. 1).

Фиг. 1. Елементи на туристическия продукт на селския туризъм

2.4. Профил на туристите, предпочели селски туризъм в Странджа

В резултат на стратегията за развитие на района е установено нарастване броя на реализираните нощувки над три пъти – от 443 за 2008 г. до 1503 за 2011 г. – повече от 7 пъти. Това означава значително увеличение на популярността на посещенията в планинската част на парка, но в същото време се наблюдава намаляване на престоя, а сезонът с най-голям интензитет на посещенията си остава лятото [4].

На база проведена анкета, може да бъде определен следният профил на туриста, избрал да посети Странджа:

- Около 70% от туристите, посетили района са българи и само около 30% – чужденци, летуващи по черноморското крайбрежие.
- Селски туризъм се практикува от 21,7% от българските туристи през лятото (на второ място след морския) и 30,2% извън активните летен и зимен сезон, когато е най-популярен сред българските туристи.
- Практикува се от различни като статус, възраст и динамика групи от населението – от по-възрастни хора в собствена селска къща до активни и млади хора.
- Групата с доходи от 600 лв./лице води по брой на пътуванията
- Най-често нощувките са в селски къщи или при приятели, роднини или в собствен имот.

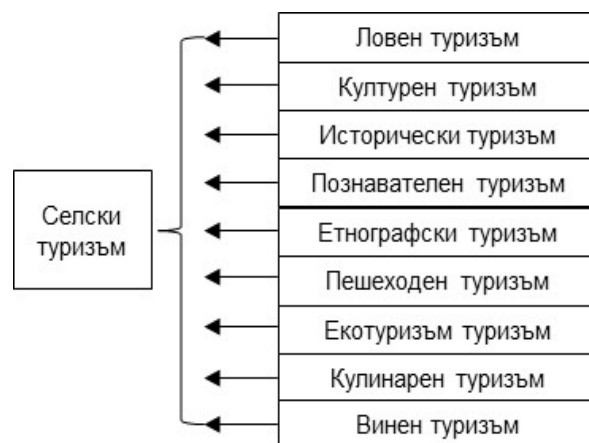
- В извън активните сезони 33,2% комбинират селския туризъм с друг специализиран туризъм като планински, еко, кулинарен, културен, риболов.
- Средна стойност на почивката – 34 лв. на ден на човек.
- Средна продължителност – 2,5 дни.

Проучванията на туристическия пазар очертават като тенденция на предпочитанието на българите да почиват предимно през лятото, но осъществяват кратки пътувания през цялата година. Най-много българи почиват като наемат стаи за гости – 37%, в хотел или при приятели – по 21% и в къщи за гости на село – 8%. Особено показателен е факта, че сред най-предпочитаните места за лятна почивка са вилите и къщите в селата – 12%, като този процес е по-висок през зимата – 28%. Най-много българи осъществяват кратки пътувания (до 3 дни) и харчат за нощувка, покупки и развлечения средно с 2 до 3 пъти повече, отколкото българите, които пътуват дългосрочно.

3. Възможности за устойчиво развитие на селски туризъм в ПП „Странджа“

Един от подходите за устойчиво развитие на селски туризъм в ПП „Странджа“ е насочен към утвърждаване на дестинацията като място с впечатляващ туристически продукт, обединяващ автентична природа, историческо и архитектурно наследство, бита, традициите и гостоприемството на хората в местните селища. Формирането на такъв интегриран туристически продукт следва да съчетае различни специализирани форми на туризъм: екотуризм, етнотуризм и тематични туристически пътувания. Това би допринесло за формиране на цялостен облик на региона и значително би повишило добавената стойност на предлаганите туристически услуги (виж фиг. 2).

Ефективното устойчиво развитие на селски туризъм в ПП „Странджа“ изисква изграждането на ефективна структура, при която да се гарантира сътрудничеството на различните заинтересовани страни, а именно: регионалните и местни власти, Дирекцията на ПП „Странджа“, туристическия бизнес, местната социална общност, институциите по съхранение на екологичните и културни паметници, транспортните органи, потребителските групи, професионални сдружения и синдикати. Тези структури на многостранно сътрудничество могат да се проявяват под най-различни форми: от обикновено събиране на представителите до представителни органи [6].

Фиг. 2 Интегриране на селския туризъм с други видове специализиран туризъм

Възможностите за развитие на устойчив селски туризъм на територията на ПП „Странджа“ се основават на потенциала на вътрешния и международния туристически пазар от една страна, и от друга – на гъвкава ценова политика със специални оферти по време на големи празници, фестивали и събори, както и намаления за деца, групи или при ранни резервации.

За по-пълно използване на туристическия пазар следва да се определят целеви пазарни сегменти, за всеки от които да се разработи подходящ туристически продукт. Такива целеви групи могат да бъдат:

- Туристи, които имат интерес към природата, местните традиции и обичаи при наличие на изобилна информация и интерпретация, което да повиши насладата от преживяното.
- Турист-търсач на силни усещания, на екстремни ситуации и спорни активности в уникална природна среда. Това са туристи, които практикуват екстремни форми на пътуване и забавление: планинско колоездене, алпинизъм, делтапланеризъм, бърджи скокове, дълги пешеходни или конни преходи, пещерно дело, рафтинг и други.
- Туристи с конкретни интереси, за които ваканцията е средство за обогатяване на професионални или полупрофесионални познания в дадена област. Те предприемат специализирани пътувания, като акцентират върху конкретна тема: винопроизводство, местна кухня и занаяти, природонаучни изследвания, балнеология и други.

Заклучение и изводи

Природен парк „Странджа“ притежава всички предпоставки за устойчиво развитие на селски туризъм, с акцент върху уникалната природа, естетическите качества на ландшафта,

традиционната култура и бит на местните общности. Селският туризъм тук се отличава с редица положителни ефекти за местните общности – осигурява заетост и добри чисти доходи на свободната работна сила; увеличава собствените приходи и подобрява финансовата самостоятелност на малките селища и общини; създава предпоставки за подобряване на селищната инфраструктура; популяризира селския начин на живот и възможностите за трудова реализация, които предоставя селското стопанство; създава предпоставки за интелектуален обмен и поддържане на модерно, високо информационно, образователно и технологично ниво сред селското население, като разширява неговия светоглед; усвояват се актуални професионални умения в обслужващата сфера; сближава културното развитие и намалява социално-икономическите контрасти между големите градове и малките селища.

Същевременно съществуват и редица отрицателни фактори, свързани с лошата инфраструктура, местоположението и достъпността на района, демографската структура на населението и ниската степен на икономическо развитие.

Устойчивото развитие на селски туризъм на територията на ПП „Странджа“ трябва да разчита на партньорството между Дирекцията на природния парк, природозащитните

организации, бизнеса, институциите и местното население.

Природен парк „Странджа“ има потенциала да предложи уникални за страната, а в някои случаи и за Европа туристически обекти и маршрути, които включени в качествени туристически продукти, биха удовлетворили потребностите на различни целеви групи и биха допринесли по категоричен начин за устойчивото развитие на района.

Литература

1. Алексиева, Й., Стамов, С. *Специализирани видове туризъм – селски туризъм*. част втора. Стара Загора. Кота. 2005.
2. Славова, Г. *Развитие селското, туризма Болгарии*. Журнал научных публикаций „Экономика, социология и право“. 12 (декабрь) 2012.
3. Славова, Г. *Екологичният туризъм – инструмент за устойчиво развитие и средство за опазване на природните ресурси на България*“. Управление и устойчиво развитие. 3. 2016.
4. *Какво представлява алтернативния туризъм*. БААТ. [<http://www.baatbg.org/alternativen-turizym/5/>].
5. *Населени места*. Природен Парк „Странджа“. [<http://www.strandja.bg>].
6. *Инивиационна марцетингова стратегия за развитие на туризма в Община Малко Търново*. [www.bgregio.eu].

OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL TOURISM ON THE TERRITORY OF STRANDJA NATURE PARK

Angelina Peycheva
University of Economics, Varna, Bulgaria

Abstract

In terms of tourism, Bulgaria is traditionally perceived as a country specialising mostly in beach and mountain tourism. The development of alternative forms of tourism, such as rural tourism, is a relatively new but growing trend. Alternative forms of tourism lead to diversification of the Bulgarian tourism product and contribute to the attraction of higher volume of foreign as well as home tourists. In contrast with mass tourism, rural tourism takes into consideration not only economic benefits but also environmental protection and the needs of local communities. Such an approach prioritises the natural and cultural resources of the region in which rural tourism operates. This study reviews and analyses the necessary underlying conditions for the development of a unique rural tourism product on the territory of Strandja Nature Park which, as the largest protected territory in Bulgaria, is profoundly interrelated with ecotourism. The aims of the current study are to analyse the natural, anthropological and human resource factors in the area of Strandja Nature Park and to provide concrete options for further development of Strandja Nature Park as a destination for sustainable rural tourism.